

İSTANBUL
GELİŞİM
ÜNİVERSİTESİ

SOSYOLOJİYE GİRİŞ

SOSYOLOJİNİN TEMEL KAVRAMLARI

2. HAFTA

Dr. Öğr. Üyesi Pınar KARABABA KAYALIGİL

SOSYOLOJİNİN TEMEL KAVRAMLARI

- **Toplum:** Toplum, belirli bir kültürü ve bir takım toplumsal kurumları paylaşan insanlar arasındaki ilişkilerden meydana gelir. Başka bir deyişle toplumu oluşturan şey bireylerden çok bireylerin arasındaki ilişkiler, paylaştıkları değerler ve davranış kalıplarıdır.
- **Toplum:** ortak kültürü paylaşan, belirli bir toprak parçasında yerleşik, kendilerini birleşik ve özgün varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup olarak tanımlamaktadır. (Marshall (1999) *Sosyoloji Sözlüğü*, s. 272.)

➤ **Toplum:** “yerleşik ilişkiler”i ifade eden bir kurumlar bütünüdür. Bütün toplumlarda evlilik, piyasa, dini ritüeller ve hukuk gibi kurumlar vardır. Toplumlar geliştikçe de bu kurumlar, artan bir biçimde uzmanlaşır ve örgütlü hale gelir. (...) Örneğin eğitim kurumu denildiğinde, okullar ve üniversitelerin akla gelmesi gibi. (Bozkurt (2005) *Değişen Dünyada Sosyoloji*, s. 21.)

➤ Toplumsal davranışlar:

- Bireylerin sergilediği her davranış sosyolojinin alanına girmez.
- Bireyin davranışı diğer bireylerin davranışları; toplumda yer etmiş ve tekrarı olan davranış kalıplarına göre bu davranışın bir tavır edinmesi; toplumdaki kurumlar, kendi grubu veya diğer gruplarla bir hedef/çıkar ilişkisi içinde olmadıkça toplumsal davranış niteliği kazanmaz.

Örnek

- Bir araba kazası düşünün:
- Kazayı yapan kişilerin birbirlerine karşı takınacağı tavırlar; bu tavırlar içinde toplumda buldukları konumu ne kadar yansıtacakları; toplumsal rolleri uyarınca nasıl davranacakları; kazayı ülke ekonomisinin etkilediği sigorta koşullarına göre nasıl değerlendirecekleri toplumsal olarak inşa edilmiş ve bireylerin toplumla kurdukları ilişkiyi gösteren toplumsal davranışlardır.

➤ **Toplumsal ilişki:** Weber'e göre " tarafların bir anlam etrafında, birbirine göre uyarlanmış ve o anlama yönelmiş davranışlar sergilemesidir. (Weber (2002) *Sosyolojinin Temel Kavramları*, s 49.)

Toplumsal ilişki:

Bir amaca yönelik olarak, kişi ve toplum açısından bir anlam çerçevesinde ele alınabilecek toplumsal davranış sergileme halidir. Kan davaları, esnaf arası ilişkiler, evlilik akdi, işyerinde rekabet, öğrenci-öğretmen ilişkisi gibi pek çok geçici veya sürekli ilişki bu ilişkiler ağının içinde yer alır.

➤ Toplumsal Grup:

- Üyelerinin birbiriyle etkileşim içinde olduğu, aralarında paylaştıkları amaçlar, sorunlar ve çıkarlar bulunan insan topluluğudur.
- Toplumsal gruplara örnek olarak aile, bir sınıftaki öğrenciler, arkadaşlar, bir iş yerinde birlikte çalışan insanlar verilebilir.

- **Toplumsal Rol:** her statüdeki insanın belirli bir şekilde davranmasını bekler ve bu davranış rol olarak adlandırılır. Roller, toplumdaki statüye uygun hak ve ödevlerden meydana gelir. Bütün insanlar bir takım statülere (anne, öğretmen, sınıf annesi, komşu, polis vs) sahip olur ve bunların hepsi kendi rolünü içinde taşır.

Sosyal kişilik:

- Bireyin oynadığı tüm rollerin toplamıdır,
- Bireyin toplumla “başa çıktığı” toplam rol sistemidir.

Aynı rolü, pek çok kişi tekbiçimli davranışlarla yapar:

Tipik baba rolü, satıcı rolü, politikacı rolü vb.

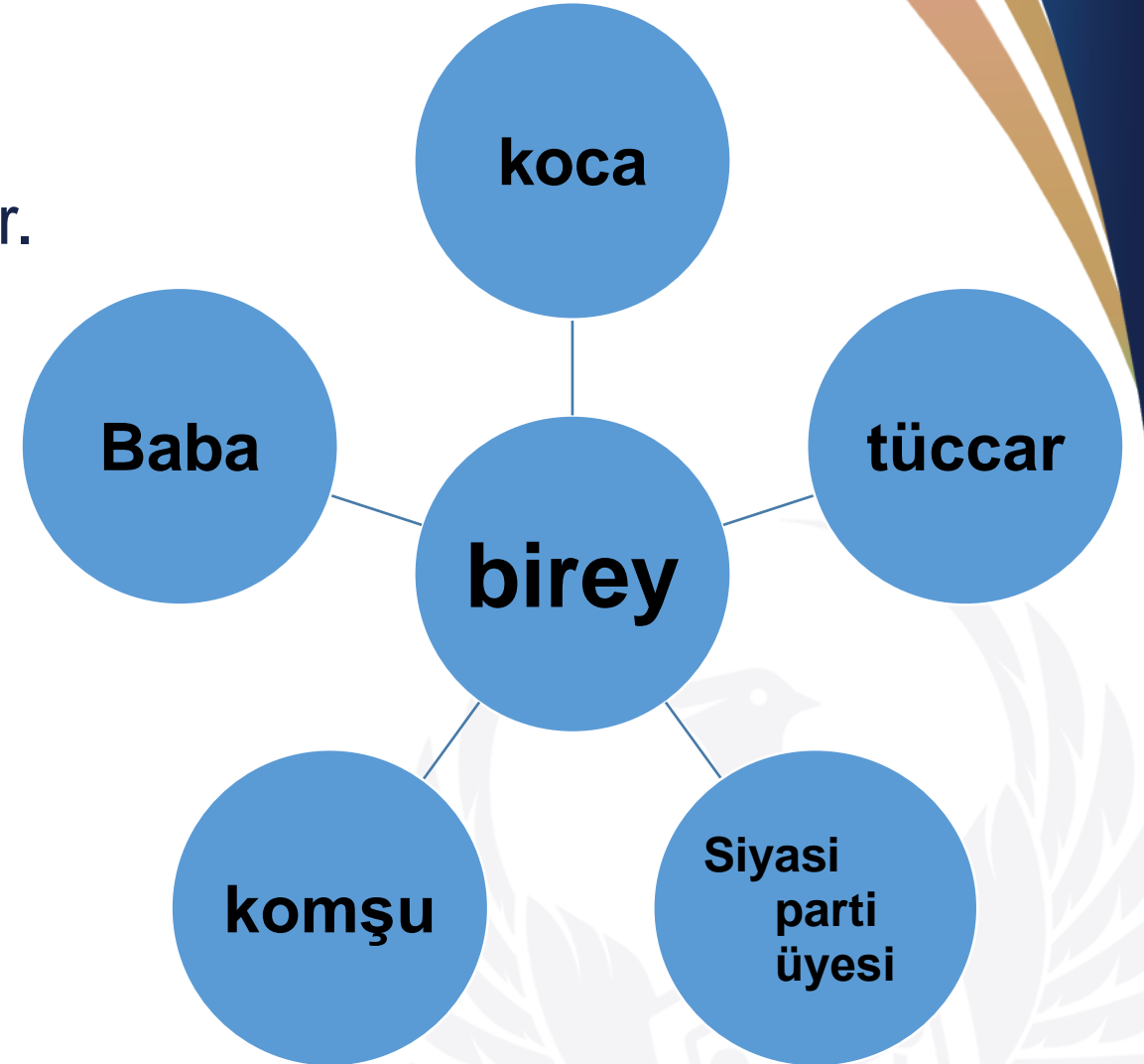
Sosyal kişinin katıldığı grup kadar sosyal rolü vardır ve bunlar birbirleri ile bağlantılıdır.

- Mesleki roller
- Cinsiyet rolleri (kadın, erkek)
- Aile-içi roller (anne,baba, çocuk, vb.)
- Politik roller (seçmen,bürokrat,siyasetçi vb.)
- Eğitim rolleri ...

Herkes pek çok role sahiptir. Birey tarafından ifa edilen sosyal rollerin hepsine birden **rol repertuarı** denilir.

Roller birbirine uyumlu bir şekilde yapılıyorsa etkileşimlerde sorun çıkmaz.

Roller arasında uygunluk yoksa, **rol çatışması** ortaya çıkar.

- **Rol Çatışması:**

Toplum içerisinde birçok role sahip olan bireyin bu rollerinden birinin başka bir rolüyle çatışmasına denir.

- **Rol Çatışmasına Örnek:**

Bir sınıf öğretmeni kendi çocuğunu okutmaya başlarsa rol çatışması yaşabilir. Bu durum anneliğin veya öğretmenliğin doğasından kaynaklanmaz. Tam tersine bu rollerin toplumda nasıl kurgulandığı ve yerleştiğiyle ilgili bir rol çatışmasıdır.

- **Değer:** Değerler, davranışlarımızı yargılarken ve hayattaki amacımızı seçerken başvurduğumuz; toplumsal olarak ortaya çıkmış, aktarılmış; toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılan; amaçlarımızı ve davranışlarımızı belirlemede bize neyin doğru, neyin yanlış olduğunu söyleyen standartlardır. Değerler toplumdan topluma veya bir zamandan diğerine değişebilir.
- **Örnek:** Alçakgönüllülük mütevazilik bir toplumda değerliyken, rekabetçi bir toplumda mütevazilik bir zayıflık göstergesi olabilir. Boyun eğmek

➤ Örnek:

- Alçakgönüllülük mütevazilik bir toplumda değerliyken, rekabetçi bir toplumda mütevazilik bir zayıflık göstergesi olabilir.
- Bir toplumun daha eski zamanlarında evde büyükler çocukları döverken ses çıkarmamak olumlanan bir değerken çocuk haklarının yaygınlaştığı bir dönemde bu suçu onaylamak ve desteklemek anlamına gelebilir.

- **Norm:**

Normlar, belirli durumlarda insanların nasıl davranmaları gerektiği konusunda yaptırımı olan beklentilerdir (Bozkurt, 1999:101).

Normlar, değerlere dayalı olarak geliştirilen kurallardır.

Örneğin toplumun önemli değerlerinden biri dürüstlükse, yalan söyleme davranışı yaptırımı olan kurallarla engellenmeye çalışılır. 3' gruba ayrılır.

- **1-) Halk Yordamı Normlar:** nispeten zayıf normlardır. Uygun kıyafet giymek, yemeği düzgün yemek, selam verilince almak gibi kurallarda görülür ve yaptırımları şiddetli değildir.
- **2-) Örfi Normlar:** Örfler toplumun güçlü ve önemli normlarıdır, toplumun üyeleri tarafından toplumun devamlılığı için bu normlara uyulmasının şart olduğu düşünülür ve yaptırımları son derece ağırdır.

- **3-)Yasalar:** Yasalar, toplumun siyasal otoritesi tarafından tasarlanan, sürdürülen ve dayatılan yazılı normlardır. Yasalar, hız sınırını aşmaktan vergi ödememeye, uygun olmayan yerlere çöp dökmekten cinayete kadar birçok davranışa ilişkin yaptırımı olan kurallardır.
- **Yaptırım:** toplumun üyelerinin normlara uymasını sağlamak için kullanılan, kurala aykırı davranılması hâlinde öngörülen sonuçtur. Başka bir deyişle toplumsal olarak onaylanan standartlara uyumu sağlamak için kullanılan araçlardır. Yaptırımlar, beklentilere uyan davranışların ödüllendirilmesi gibi olumlu ya da beklentilere uymayan davranışların cezalandırılması gibi olumsuz olabilir

- **Toplumsal Olgu:** Toplumsal gerçeklik olarak da adlandırılan toplumsal olgu, toplumsal olayların tekrar etmesiyle doğan, mekandan ve zamandan bağımsız kavramlardır.
- **Örnek 1:** Ahmet ile Ayşe'nin evlenmesi bir toplumsal olayken evlilik bir toplumsal olgudur.
- **Örnek 2:** Ali'nin işsiz olması toplumsal bir olgu değildir. Ama toplumda işsizlik belli başına bir durum/problem arz ediyorsa bu bir toplumsal olgudur.

Toplumsallaşma (Sosyalleşme)

- Bireylerin üyesi oldukları topluma ait değerleri, tutumları, bilgi ve becerileri, kısacası o toplumun kültürünü öğrendikleri etkileşim süreci toplumsallaşma olarak adlandırılır.
- Birey, doğumundan itibaren aile, öğretmenler, arkadaşlar, meslektaşlar gibi davranışlarına yön veren diğer insanlarla etkileşime girerek toplumsal rolleri, norm ve değerleri öğrenir. Toplumsallaşmanın iki fonksiyonu vardır, bunlardan biri benliğin gelişmesini sağlamak, ikincisi ise kültürün bir nesilden diğer nesle aktarılmasını sağlamaktır. Toplumlar, değerlerini, toplumsal davranışlarını, kültürel miraslarını nesilden nesle aktararak kendilerini yeniden üretirler.
- Toplumsallaşma aracılığıyla her toplum, her yeni neslin o toplumun değerlerini ve normlarını öğrenerek büyümesini, böylece toplumun kendisinden beklediği davranışları yerine getirmesini sağlar.